

Asia: VN/2401/2026

Ehdotus kansallisiksi mediakasvatuslinjauksiksi

1. Johdanto

Mahdolliset kommentit ja huomiot johdannosta:

Pelastakaa Lapset kiittää mahdollisuudesta lausua Taide- ja kulttuuriviraston (Kuvi) sekä opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) luonnoksesta päivitetyiksi kansallisiksi mediakasvatuslinjauksiksi. Esitysluonnos sisältää uudistetut mediakasvatuksen linjaukset, jotka on laadittu vuoden 2019 linjausten toteutumisen ja päivittämisen tarpeen laajan arvioinnin pohjalta.

Pelastakaa Lasten työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991) sekä Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 25 digitaaliseen ympäristöön liittyvistä lapsen oikeuksista (CRC/C/GC/25). Lisäksi lausuntomme perustana ovat järjestömme tekemät selvitykset, sekä suoraan lapsilta, perheiltä ja opetushenkilökunnalta saatu kokemustieto.

Pelastakaa Lapset yhtyy siihen näkemykseen, että linjausten päivittäminen on perusteltua ja tarpeellista mediakentän sekä yhteiskunnallisten muutosten, kuten teknologisen kehityksen, johdosta.

Suositusluonnoksen johdanto sekä mediakasvatuksen nykytilan kuvaus tiivistävät ansiokkaasti yhteiskunnan ja mediakentän ajankohtaisia muutoksia sekä mediakasvatuksen merkityksen demokratian ja kokonaisturvallisuuden vahvistamisessa. Tarkastelussa tulisi kuitenkin huomioida nykyistä vahvemmin talouden taantuman, lapsiperheköyhyyden kasvun ja työttömyyden lisääntymisen vaikutukset lasten, nuorten ja perheiden mediakasvatuksen tarpeisiin.

Pelastakaa Lapset on huolissaan erityisesti pienituloisten perheiden lapsista ja heidän pääsystään laadukkaan ja saavutettavan mediakasvatuksen pariin. Järjestömme selvitysten (mm. Lapsen ääni 2024; Verkkoväkivalta lasten silmin, 2025) mukaan nämä lapset kohtaavat digitaalisissa ympäristöissä muita useammin turvallisuuttaan ja hyvinvointiaan heikentäviä ilmiöitä. Lisäksi lähes

puolet pienituloisten perheiden lapsista kertoo kokevansa, etteivät vanhemmat ole kiinnostuneita siitä, mitä lapsi tekee digitaalisilla alustoilla (Lapsen ääni, 2024).

Sosioekonomisesti heikommassa asemassa olevissa perheissä lapsilla ei ole aina riittävää tukea tai välineitä turvalliseen ja hyvinvointia edistävään mediankäyttöön. Tämä korostaa vanhempien ja kasvattajien roolia, sillä heidän valmiutensa ja resurssinsa ovat keskeisiä lasten mediakasvatuksen onnistumiselle.

Samalla Pelastakaa Lapset korostaa, miten saavutettavan mediakasvatusmateriaalin tarve on ennätyskellisen suuri. Selkokielen tarvearvion (Selkokeskus, 2025) mukaan selkokieltä tarvitsee Suomessa 632 000–812 000 ihmistä eli noin 11–14 % väestöstä. Suosituksissa tulisi siksi painottaa resurssien kohdentamista selkokieliseen, selkokuvitettuun ja muuten saavutettavaan mediakasvatusmateriaaliin.

On perusteltua, että linjauksissa ei käsitellä nopeasti kehittyviä tekoälymalleja yksityiskohtaisesti. Tekoäly on kuitenkin jo varhain läsnä lasten arjessa, ja sen käyttö yleistyy nopeasti. Pelastakaa Lasten havaintojen mukaan lasten ymmärrys tekoälyn toimintalogiikasta ja generatiivisen tekoälyn tuottamasta sisällöstä on vielä puutteellista, eikä kriittinen suhtautuminen kehity ilman ohjausta. Tekoäly herättää myös epä tietoisuutta ja jopa huolta lapsissa, mikä korostaa tiedon ja tuen merkitystä. Lapset tarvitsevatkin jo varhaisessa vaiheessa selkeää, innostavaa ja arkeen kytkeytyvää opetusta tekoälystä.

Pelastakaa Lapset esittää, että linjauksissa nostetaan selkeästi esiin nimenomaisesti tekoälylukutaidon rooli ja merkitys ajankohtaisena ja vahvistettavana medialukutaidon osa-alueena. Sen edistäminen edellyttää kasvattajille, huoltajille ja muille lapsia kohtaaville ammattilaisille kohdennettua tukea ja lisäresursseja.

Linjauksien toimeenpanossa on myös tarve huomioida, miten tekoälylukutaidon vahvistaminen vaatii kasvattajilta perusymmärrystä tekoälyteknologioista ja niiden toimintaperiaatteista. Ilman rakenteellista tukea tämä osaamisen puute voi lisätä eriarvoisuutta ja syventää olemassa olevia havaittuja kuiluja opettajien digitaalisten valmiuksien ja osaamisen kesken (mm. OAJ:n kysely, 2025). On myös riski, että vastuu tekoälyteknologioihin perehtymiselle jää liikaa yksittäisille opettajille ja kasvattajille. Pelastakaa Lasten selvityksen (2023) mukaan alle kolmasosa vanhemmista on keskustellut tekoälystä lapsensa kanssa, mikä korostaa koulun ja muiden toimijoiden merkitystä sekä viestii vanhempien tiedon ja tuen tarpeista.

Vaikka linjauksissa esitetään täydennyskoulutusta ammattilaisille, on varmistettava, että koulutus on aidosti saavutettavaa ja että siihen osallistuminen on mahdollista työkuormituksen puitteissa. Erityistä huomiota tulee kiinnittää niihin ammattilaisiin, joilla on suurin tuen tarve tai vähäisin

lähtökohtainen kiinnostus digitaalisten valmiuksien kehittämiseen. Täydennyskoulutukseen osallistumisen tulee olla rakenteellisesti mahdollistettua osana (opetus)työtä.

2. Mediakasvatuksen nykytila

Mahdolliset kommentit ja huomiot mediakasvatuksen nykytilasta:

Suomalaisten vahva lukutaito on mediakasvatuksen keskeinen vahvuus kansainvälisessä vertailussa. Kehitystä on kuitenkin seurattava tarkasti ja siihen on kohdennettava riittävät resurssit. Pohjoismaiden ministerineuvoston Nordic Media Literacy Survey -tutkimus (2026) tukee Pelastakaa Lasten huolta kriittisen medialukutaidon kehityssuunnasta: tutkimuksen mukaan 9–15-vuotiailla on havaittavissa puutteita esimerkiksi uutissivujen uutisten ja muun toimituksellisen sisällön erottamisessa. Lisäksi suurimmalla osalla on epävarmuutta siitä, mihin lähteeseen voi luottaa, sekä vaikeuksia pysyä ajan tasalla uutisista.

3. Visio

Mahdolliset kommentit ja huomiot visiosta:

Suosituksissa esitetään päivitetty mediakasvatuslinjausten visio. Pelastakaa Lapset ehdottaa, että lasten ja nuorten osallistaminen nostetaan visioon. Osallistaminen on keskeinen edellytys sille, että mediakasvatus palvelee kansalaisia yhdenvertaisesti ja vastaa heidän todellisiin tarpeisiinsa.

4. Tavoitteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot tavoitteista:

-

5. Toimenpiteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot toimenpiteistä:

Inklusiivisuuden ja moninaisuuden vahvistaminen on keskeistä yhdenvertaisen mediakasvatuksen edistämisessä, ja on myönteistä, että teema on nostettu omaksi alakohdaksi. Linjauksissa tulisi kuitenkin nykyistä konkreettisemmin kuvata, miten erityisesti eriarvoisimmassa asemassa olevien lasten ja perheiden mediakasvatusta huomioidaan, edistetään ja arvioidaan.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 19. artikla velvoittaa sopimusvaltioita suojelemaan lapsia, myös digitaalisissa ympäristöissä. Varhaisella, laadukkaalla ja yhdenvertaisella mediakasvatuksella on tässä keskeinen rooli. Pelastakaa Lapset korostaa, että lapset eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan mediakasvatuksen tuen ja tiedon tarpeet vaihtelevat merkittävästi perheiden välillä. Tämä tulee tunnistaa mediakasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa.

Pelastakaa Lapset ehdottaa, että eriarvoisimmassa asemassa olevien lasten ja perheiden huomiointi nostetaan omaksi alakohdaksi kappaleen 5.1 alle. Lisäksi mediakasvatuksen toteuttajille tulee

tarjota saavutettavaa koulutusta näiden ryhmien erityispiirteistä, esimerkiksi kehitysvammaisten lasten mediakasvatuksen tukemisesta.

Reilun ja turvallisen mediankäytön edistämistä koskevaan kappaleeseen tulisi lisätä vihaa lietsovan puheen torjumisen osana yhteiskunnallisen luottamuksen vahvistamista. Tämä tukee demokratian toteutumista ja vahvistaa yhteiskunnallista luottamusta.

Osaamisen kehittämisen toimenpiteet painottuvat koulutusjärjestelmään, mutta linjauksissa tulisi huomioida vahvemmin myös järjestöjen, sosiaalialan, nuorisotyön, perheiden ja muiden toimijoiden rooli. Lisäksi lapsille, aikuisille ja ammattilaisille olisi perusteltua määritellä selkeät ja konkreettiset osaamistavoitteet.

Toimenpiteiden toteuttaminen edellyttää riittäviä resursseja ja vahvaa poikkisektoriaalista yhteistyötä. Mediakasvatuksessa tulee varmistaa saavutettavat materiaalit, kuten selkokuvitetut ja selkokieliset sisällöt sekä käännökset vähemmistökielille. Toiminnan suunnittelussa on järjestelmällisesti huomioitava lasten ja nuorten osallisuus. Tämä edellyttää konkreettisia menetelmiä, kuten rakenteellisia kuulemisprosesseja ja osallistavaa materiaalikehittämistä.

6. Toimeenpano ja seuranta

Mahdolliset kommentit ja huomiot toimeenpanosta ja seurannasta:

Pelastakaa Lapset korostaa, että lapsille suunnatun mediakasvatuksen suunnittelussa, toimeenpanossa ja arvioinnissa tulee johdonmukaisesti noudattaa lapsenoikeusnäkökulmaa sekä hyödyntää mahdollisuuksien mukaan lapsikeskeistä palvelumuotoilua. Nämä periaatteet tulee kirjata selkeästi toimenpiteiden toteutusta koskeviin linjoihin.

Lisäksi on välttämätöntä, että lapset ja nuoret osallistuvat linjausten jatkovalmisteluun sekä seurannan suunnitteluun ja arviointiin. Heidän kokemuksiaan, tiedon tarpeitaan, toiveitaan ja huoliaan mediaympäristöistä tulee kerätä systemaattisesti.

Mediakasvatuksen moninaisuuden toteuttamisen yhteydessä tulee myös kirjata, että toteutuksessa tulee kiinnittää erityishuomiota osallisuuden kasautumisen ennaltaehkäisyyn sekä sellaisten ryhmien osallistamiseen, jotka jäävät usein ohitetuiksi osallistavissa toimenpiteissä (mm. vammaiset lapset, maahan muuttaneet perheet).

Pelastakaa Lapset ehdottaa täsmennystä kappaleeseen, jossa esitellään linjauksia toimeenpanevia kolmannen sektorin toimijoita.

”Pelastakaa Lapset ry tekee monipuolista mediakasvatustyötä edistämällä varhaiskasvatuksen ja alakoulujen sekä kotien mediakasvatusta. Järjestö ylläpitää mediakasvatuksen Huippula-palvelua ja järjestää digitaaliseen turvallisuuteen ja hyvinvointiin keskittyviä maksuttomia valtakunnallisia vanhempainiltoja sekä webinaareja. Huippula-palvelu tarjoaa kouluille opetussuunnitelman mukaisia, ilmaisia ja kaksikielisiä (suomi ja ruotsi) sekä selkokieliä oppimateriaaleja ja tietoa mediakasvatuksen tueksi. Kodeille Huippula tarjoaa työkaluja ja tietoa turvallisemman ja tasapainoisemman digitarjen tueksi. Tämän lisäksi viidesluokkalaisille suunnattu Huippula-kysely kerää arvokasta ja valtakunnallista tietoa viidesluokkalaisten digiosaamisen vahvuuksista ja kehittämiskohteista sekä siitä, miten eri taustatekijät heijastuvat oppilaiden digitaaliseen hyvinvointiin. Yksittäinen opettaja saa kyselyn perusteella yleiskatsauksen koko luokkansa tuloksiin sekä niiden perusteella suosituksen valmiista oppituntimateriaaleista. Materiaalit löytyvät osoitteesta huippula.fi, ruotsiksi toppen.fi.”

7. Liitteet

Mahdolliset kommentit ja huomiot liitteistä:

-

8. Yleiset kommentit linjausluonnoksesta

Yleiset kommentit kokonaisuudesta:

Pelastakaa Lapset korostaa, että linjausten tulee näkyä konkreettisesti lasten arjessa. Tämä edellyttää pysyvää resursointia, osaamisen vahvistamista, lasten ja perheiden rakenteellista osallisuutta sekä lapsen oikeuksien johdonmukaista huomioimista läpileikkaavana periaatteena.

Osallisuuden tulee olla suunnitelmallista ja rakenteisiin kiinnittyvää, ei satunnaista. Eriarvoistumisen vähentäminen edellyttää pitkäjänteistä rahoitusta ja pysyviä toimintamalleja, jotka turvaavat eriarvoisimmassa asemassa olevien lasten yhdenvertaiset mahdollisuudet mediakasvatukseen.

Mediakasvatuksen toimeenpanoon on varattava ennakoitavaa ja pitkäkestoista rahoitusta. Kunnille, kouluille ja järjestöille on samalla varmistettava riittävät ja realistiset edellytykset linjausten toimeenpanoon, jotta tavoitteet voivat toteutua vaikuttavasti koko maassa.

9. Muita mahdollisia terveisiä valmistelijoille

Muita mahdollisia terveisiä:

-

Kiuru Inka
Pelastakaa Lapset ry

Hulkko Marjaana
Pelastakaa Lapset ry